

Atentatul de la Debrețin (23 februarie 1914) împotriva Episcopiei Greco-Catolice de Hajdudorog

Ilie GHERHEȘ*

Abstract: The Debrecen Attack against the Greek-Catholic Bishopric of Hajdudorog (23 February 1914). *In the opening of what was to be called the Great War, or, later, The First World War (1914-1918), a bomb attack was carried out against the head of the episcopal chair, the Hungarian Ruthen Istvan Miklossy, in the provisional headquarters of the Greek-Catholic Bishopric of Hajdudorog in Debrecen on 23 February 1914. Some say that the attack made by an anarchist group from Russia triggered an interesting stream of speculation. Based on these counterfactual histories, several diversified energies of geopolitical congruence became worried and anxious. Beyond the actual attack, which was executed "by the book", the Hungarian weekly Marmorosi Független Ujság in Sighetu Marmatei published the article entitled "A hálatlan nacio" on 1 March 1914, blaming the Romanian nation. This Hungarian propaganda approach shocked the Romanian intellectuals in Sighet, who formed a nucleus of 22 people, led by Dr. Vasile Chindriș, and sued the publication on the grounds of defending the national cause.*

Keywords: *Attack, Greek-Catholic Bishopric of Hajdudorog, ungrateful nation, Austro-Hungary, Russian anarchic group.*

În uvertura a ceea ce avea să fie numit, ulterior, Marele Război (1914-1918), la 23 februarie 1914, la Debrețin, în sediul provizoriu al Episcopiei Greco-Catolice de Hajdudorog a avut loc un atentat cu bombă, deosebit de puternic, împotriva noii episcopii, înființată în anul 1912. Evenimentul insolit a zguduit din temelii eșafodajul diplomatic și de securitate peste care mășăluia întreaga Europă, sub stindardul politico-arogant al așa-ziselor „state civilizate”.

În fapt, la acea dată fatidică, în secretariatul eparhiei maghiare a explodat un colet-capcană, o bombă în greutate de 18 kg, cu intenția de a-l ucide pe titularul scaunului episcopal, în persoana lui István Miklóssy. Sinistrul atentat a fost menit, în primul rând, ca avertisment în termenii ecuației disputei dintre catolicism și ortodoxie, în teritoriul „minat religios” al noii episcopii. Detunătura a fost atât de puternică, încât au fost ucise trei persoane, dintre care două au avut trupurile sfărțecate, iar cea de-a treia a murit la puțin timp, în drum spre spital. Explozia a mai rănit și alte persoane din clădirea respectivă, ba chiar și din clădirea învecinată, de peste drum. Din fericire, „andrisantul” propriu-zis, episcopul în cazul de referință, era ieșit din birou, pentru a răspunde la un telefon, într-o altă încăpere, fiind salvat de către Pronia Cerească. Valorificând, post-

* Cercetător științific, doctor în istorie, Muzeul Județean de Etnografie și Artă Populară Maramureș; e-mail: ilie_gherhes@yahoo.com.

factum, inventarul ineuizabil al speculațiilor contrafactice, putem crede astăzi că nici acel telefon n-a fost întâmplător; el putând fi dat la momentul oportun, cu scopul de a-l salva pe episcop, dar și de a-l preveni și amenința. Pe de altă parte, menționez faptul că înalta față bisericească era un rutean maghiarizat, dar renegat, adică ridicat la rangul de „bun maghiar”.

Năprasnicul eveniment a fost atât de năucitor pentru tot spectrul politic și de securitate ungar, încât șeful poliției budapestane a preluat „cormanul” cercetărilor și, aproape instantaneu, a fost redeschis robinetul de ură care se deversa la adresa românilor, considerați singurii capabili de un așa gest pizmaș, așa cum perorau presa și propaganda de stat maghiare.

Pe de altă parte, presa de limbă română a evenimentului s-a implicat, de asemenea, încă din primele zile în contracararea „puhoiului de ură” și a „veninului ei omorător”, răspândite de presa maghiară. La trei zile după îngrozitorul eveniment, joi, 26 februarie 1914, „foaia bisericească-politică”, *Unirea*, a Mitropoliei Greco-Catolice Române din Blaj titra, pe prima pagină, despre „Atentatul de la Dobrițin”, descriind funestul carnagiu pe mai multe coloane și în mai multe pagini, situându-l în tabla subiectelor de presă interesante, care au creat „senzație europeană”.

Filmul exploziei a fost descris gazetărește, pregătindu-se, treptat-treptat, momentul culminant, anunțat în partea de articol intitulată „Cum s-a petrecut atentatul”, aproape impersonal, așa ca pentru istorie: „În zilele trecute căpătase episcopul Miklóssy o epistolă de la Kovács Anna, născută în Careii Mari, dar colonizată în Hadikfalva, de lângă Cernăuți. Evlavioasa femeie îi trimite episcopului 100 de coroane, rugându-l ca banii să-i întrebuițeze întru pomenirea decedaților ei Ioan, Terezia și Maria, comunicându-i totodată, că în curând îi va trimite un pachet cu o piele de leopard, niște candelabre și mai multe recvisite bisericești. Episcopul s-a bucurat, se înțelege, de această danie neașteptată”¹. Cursa fiind întinsă și momeala fiind înșfăcată de către „lăcomosul” episcop, ingeniosul plan terorist se desfășura „ca la carte”, iar misteriosul pachet a fost desfăcut, în parte, chiar în fața acestuia.

Dacă pe Preafericitul episcop l-a „mântuit” telefonul primit din rai, ceilalți colaboratori, la fel de curioși, din anturajul său, respectiv vicarul Iaczkovics (Itzikovics) Mihalyi, secretarul Slepkovski și juristul episcopal Csát au plătit cu viața nesăbuița și curiozitatea care făceau parte, desigur, din „fișa postului”. Aceeași publicație relatează, în felul său, cumplitul eveniment: „În odaie erau atunci 3 care au fost omorâți de explozie. Iaczkovich, vicarul episcopiei și secretarul, care se trudeau cu desfacerea pachetului, au fost ruși în bucăți, încât numai resturi de corpuri s’au mai aflat care au fost adunate și duse la morgă. Avocatul diecezan stătea pe divan și a fost atât de grav rănit, încât murise pe drum până la spital”².

Detectivii din Budapesta au procedat imediat, foarte meticulos, la cercetarea cazului, plecând de la mai multe ipoteze de lucru și oprindu-se, într-un final,

¹ „Unirea”, anul XXIV, nr. 19, 26 februarie 1914, p. 1.

² *Ibidem*, p. 2.

la Ecaterina Bugarscki, din Kiev; în fapt o sârboaică ortodoxă, originară din Timișoara, care se afla în serviciul de spionaj al Rusiei. Așadar, „evlavioasa” și mărinimoasa Kovács Anna îl ademenise pe Prea Sfinția Sa, întinzându-i o cursă. Comparându-se „iscălitura” de pe scrisoarea trimisă înaltei fețe bisericești, de către aceasta, din Cernăuți, cu o alta de pe un document de hotel din Debrețin, din acele zile, prin analiză grafologică, s-a constatat că erau „identice”. Totodată, anchetatorii au mai constatat faptul că, în culmea cinismului și curajului său, terorista a venit în orașul Debrețin, imediat după isprava sa fundamentalist-religioasă, pentru a-și savura isprava de tristă faimă, constatând că atentatul a reușit, făcându-și, în acest sens, chiar și o fotografie.

Cu toate că ancheta oficială contura o concluzie, considerată a fi cea mai apropiată de adevăr, cea mai plauzibilă, totuși presa maghiară continua să rostogolească, în context, diverse prezumții care anunțau că uneltitorii ar fi fost români, pe de o parte, iar o altă temă de propagandă contextualiza momentul cu cealaltă problemă gravă care bântuia zona, respectiv cea ruteană: „Astăzi sunt glasuri însă cari tot mai mult văd o coincidență între atentat și procesul rutenilor din Maramurăș și prea găcește pe făptuitor în anturajul contelui Bobrinski. Nimic pozitiv înse nu se știe”³.

În sfârșit, funestul atentat, parțial eșuat, prin proporții și semnificație a îngrozit întreaga Europă, determinând o mobilizare de forțe speciale de anvergură, iar „pe capul presupușilor asasini” s-a pus chiar o recompensă de câte 30.000 de coroane, pentru fiecare. În altă ordine de idei, să mai amintesc că anchetatorii au studiat toate pistele începând cu presupuse piste plecate de la București, continuând cu Serbia, Italia ș.a. Până la urmă, concluzia cea mai plauzibilă care s-a conturat a fost că „atentatul a fost pus la cale de o grupare anarhistă din Rusia și că doar unul dintre membrii grupării era cetățean al Imperiului Țarist, originar din Basarabia, posibil român, născut la Mărcăuți, în raionul Dubăsari, în anul 1888, care se numea Ilarion Katarov, alias Ilie Cătărău, celălalt fiind rus get-beget pe care îl chema Timotei Kirillov, dar atentatorii au călătorit la Cernăuți cu pașapoarte false, pe numele unor studenți români din București”⁴.

Dacă din ipotezele de lucru ale anchetatorilor unguri n-au lipsit Bucureștiul și Cernăuțiul, pe același plan de interes aceștia au pus și o altă capitală a românismului, respectiv orașul Sighet. Aici, în inima Maramureșului, săptămânalul maghiar *Mármorosi Független Ujság* a publicat un articol injurios la adresa națiunii române, pe care a numit-o „națiune ingrată” („A hálatlan nacio”), la 1 martie 1914, nesemnat. Acest articol amplu i-a scandalizat pe intelectualii români de bună credință din Sighet și Maramureș, determinând o coalizare a acestora, în fapt constituirea primului nucleu cu adevărat patriotic din Sighet, menit să-și asume cauza națională, până la sacrificiu, după principiul că „numai când alegi – te definești”.

³ *Ibidem*.

⁴ Nicolae Iuga, *Maramureșul și Rusia Subcarpatică. De la Episcopia de Hajdudorog la Tratatul de la Trianon*, Cluj-Napoca, 2019, p. 136.

În timp ce presa maghiară locală îl identifica pe dr. Vasile Chindriș în fruntea acestor intelectuali care au luat poziție, aceeași presă, la 15 martie 1914 făcea o cuvenită rectificare în legătură cu „A hálatlan nacio”, iar redactorul responsabil al revistei, Kovassy Akos, a dezvăluit, somat fiind în acest sens, chiar și numele autorului ingratului articol, în persoana lui Hännibal Kristof, un funcționar de stat, venetic, unealta de serviciu a spionajului maghiar în zonă, dacă e să rămânem pe terenul speculațiilor, specifice unei mănoase istorii contrafactice.

În acest sens, Katz Nandor, un militant comunist ilegalist (în perioada interbelică – n.n.), scria în anii '70 că la 15 martie 1914 „s-a înregistrat la Procuratura Tribunalului Maramureș denunțul semnat de Dr. Vasile Chindriș și alți 22 români din Sighet împotriva autorului articolului și a redactorului responsabil al gazetei M.F.U. (*Mármorosi Független Ujság* – n.n. I.G.), pentru articolul cu titlul «A hálatlan nacio/Națiune ingrătă», care insultă naționalitatea română și ațâță ungurimea pentru ură împotriva naționalității române, care faptă întrunește elementele constitutive ale infrațiunii de ațâțare contra naționalității. Acțiunea colectivă de protest era, totodată, apariția organizată pe scena politică a Maramureșului a reprezentanților adevărați ai populației românești maramureșene ca o naționalitate de sine stătătoare, parte integrantă a poporului român”⁵. Ei erau deja convinși că își urmează o menire istorică dar, în același timp, știau că acționând în „numele poporului român din Maramureș”, cum cu modestie se prezentau, credeau că sivesc, totodată, și cauza națională a românismului, că sunt în conivență cu interesul național.

Pe de altă parte, făcăm precizarea că în bazinul Tisei Mijlocii și al Tisei Superioare, respectiv în Maramureșul fost voievodal, numit parțial și Rusia Subcarpatică sau Rutenia Subcarpatică (partea dreaptă a Tisei), se energizau simțămintele panslaviste ale rutenilor. În perioada 29 decembrie 1913-3 martie 1914, dar și în cursul anului 1914, la Sighet au avut loc două procese de răsunet european. Dacă în cazul primului proces, cauza a fost exclusiv religioasă, respectiv tentativa unor locuitori din zona Iza, de lângă Hust, de trecere de la greco-catolicismul rutean la ortodoxie, în cel de-al doilea, acuzele au mers mult mai departe, iar cei condamnați au fost acuzați că uneltesc împotriva monarhiei austro-ungare și că doresc, nici mai mult nici mai puțin, alipirea Ruteniei Subcarpatice la Rusia Țaristă.

Ca un aspect de finețe istorică se cuvine să mai amintesc, în acest sens, că în toamna anului 1914, respectiv între 3-6 octombrie, când trupele țariste bântuiau prin Sighet și Maramureș, în urma unor crâncene bătălii câștigate, trupe special instruite au cercetat mai multe adrese din Sighet, pentru a-l prinde pe Dr. Illés Andor. La primul proces rutean, acesta a fost avocat al acuzării, iar la cel de-al doilea a fost desemnat procuror al acuzării. După cum era de așteptat, acesta se refugiase preventiv la Budapesta, iar în context autoritățile maghiare l-au mutat și pe condamnatul preot Alexandru Kabalyuk Carpatinul de la închisoarea din Sighet,

⁵ Alexandru (Nandor) Katz, *Dr. Vasile Chindriș - un tribun maramureșean la poporul nostru, apărător al cauzei proletare*, mss (arhiva proprie), p. 4.

mai întâi la Debrețin, apoi la Șopron. Acest lider religios ortodox revenise din America și s-a implicat martiric în lupta confracților săi din Rutenia Subcarpatică, fiind acuzat și condamnat pentru legături oneroase și subversive cu contele rus Vladimir Bobrinsky, care a compărut în cel de-al doilea proces, ca martor.

De asemenea, lui Alexandru Kabalyuk Carpatinul i se mai imputase faptul că ar fi primit în dar o cruce strălucitoare, din aur, de la însuși țarul Rusiei, Nicolae Alexandru al II lea (1 noiembrie 1894-15 martie 1917). De respectiva cruce s-au arătat interesate, atât autoritățile statului austro-ungar, pentru a o confisca, cât și militarii armatei țariste pentru a o recupera. N-a fost așa, pentru că vrednicul preot luptător o lăsase în păstrare la părintele Amfilohie, rămas în teritoriul liber de război.

Cu siguranță că atentatul de la Debrețin nu a avut o pondere semnificativă în ecuația declanșării Primului Război Mondial, dar el a rămas să rezoneze în timp, devenind relevant, pentru starea de spirit a acestei zone atât de frământată etnic și religios, atât de disputată istoric, până astăzi.